

Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

О. В. Дяченко

**ПОСІБНИК ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ»**

2015

УДК 930.85 (100)
ББК 63.3 (0)
Д 99

Рецензенти: д. іст. н., Н. В. Венгер
к. іст. н., доц. Л.С. Тутік

Рекомендовано до друку
Вченою радою історичного факультету
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара
(протокол № 9 від 15.04.2015 р.)

Дяченко О. В. Посібник до вивчення дисципліни «Історія цивілізацій». – Д.:
Грані, 2015. – 16 с.

Уміщено навчальну програму, теоретичні завдання, тести, список
рекомендованої літератури з курсу «Історія цивілізацій».

Призначено для студентів другого, третього курсів факультетів
української й іноземної філології та мистецтвознавства, психології,
суспільних наук і міжнародних відносин, юридичного факультету,
викладачів.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Завдання вивчення дисципліни.....	3
Програма навчальної дисципліни.....	4
Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.....	4
Орієнтований перелік питань, які визначаються як питання поточного та семінарського контролю.....	7
Рекомендована література.....	8
Тестові завдання.....	9

Передмова

Проблеми, тенденції і перспективи розвитку сучасного світу вимагають від істориків осмислення глибинних причинно-наслідкових зв'язків, які знаходяться у їх основі. З огляду на важливість соціокультурних аспектів еволюції сучасної світової спільноти особливо важливе значення має цивілізаційний вимір історичного розвитку. «Історія цивілізацій» є однією із спеціальних дисциплін для студентів гуманітарних спеціальностей, мета якої – надати студентам уявлення про цивілізаційний підхід до історії людства та сьогодення, основні складові цивілізаційної приналежності країн та народів, сформувані навички класифікації та типології суспільств за цивілізаційними ознаками. У межах курсу основна увага приділена вивченню головних проблем, що торкаються цивілізаційного протистояння, зіткнення цивілізацій унаслідок перетворення біполярного світу на однополюсний і згодом на багатополюсний, а також питанням цивілізаційної самоідентифікації.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення основних цивілізаційних теорій, їх суті, а також історія цивілізацій, які існують і сьогодні та міжнародні, культурні, наукові відносини між ними.

Завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія цивілізацій» є

- Ї розкриття суті і механізму історичних процесів, які проходили у світовій історії, як, коли і за яких обставин формувалися цивілізації та які етапи розвитку проходять;
- Ї з'ясування специфіки політичного та соціально-економічного розвитку кожної цивілізації у різні історичні періоди, аналізі впливу ідеологічних напрямів на ментальність, культуру, традиції народів різних цивілізацій;
- Ї навчити студентів конкретно-історичному принципу у вивченні всесвітньо-історичних процесів в конкретних регіонах, ознайомити їх з великим обсягом фактичного матеріалу (без якого історію важко вивчити);
- Ї допомогти опанувати методами і методологією наукового пошуку. Для цього в лекціях присутні історичні огляди по проблемах, є аналіз джерельної бази. Значне місце у контексті лекцій відведено аналізу ідеологічних та релігійних напрямів в різних країнах: суньятсенізм, маоцзедунізм, насеризим, хомейнізм тощо, а також

питанням впливу релігій – християнства, ісламу, сикхизму, індуїзму на ментальність, культуру та традиції народів.

У результаті вивчення дисципліни фахівець повинен знати: основні етапи розвитку цивілізаційного підходу до історії та сучасності людства. Вільно орієнтуватися у принципах цивілізаційного підходу і розуміти їх відмінність від складових інших парадигм, визначати причини цивілізаційного протистояння. На підставі сформованих навичок самостійного опрацювання доступної інформації студент має навчитися визначати причини міжцивілізаційних протиріч, що полягають у культурних, мовних, етнічних відмінностях.

Міждисциплінарні зв'язки: всесвітня історія, міжнародні відносини, культурологія, релігієзнавство, етнографія, політологія.

Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

1. Вступ до курсу. Поняття цивілізації.
2. Цивілізаційний підхід до історії людства.
3. Спроби поєднання культурологічного та економічного підходів.
4. Загальна історія та сьогодення цивілізацій.
5. Стержневі держави, концентричні кола та цивілізаційний порядок.
6. Сучасне міжцивілізаційне протистояння

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття цивілізації.

Виникнення терміну «цивілізація» та його трансформація від середини ХУІІІ ст. Сучасні визначення поняття «цивілізація». Основні ознаки цивілізації за Ю. В. Павленком. Сучасна номенклатура цивілізацій. Значення цивілізацій у сучасному світі.

Тема 2. Цивілізаційний підхід до історії людства.

Криза позитивізму на початку ХХ ст. та поява альтернативних концепцій пояснення розвитку суспільства. О. Шпенглер та його праця «Сутінки Європи». Питання співвідношення культури та цивілізації в концепції О. Шпенглера. Виникнення культури та етапи її розвитку. Причини непроникнення культур: невідповідність ритмів та символічних систем.

Проблема трансформації культури у цивілізацію. Цивілізація як етап занепаду культури згідно О. Шпенглера. Цивілізаційна концепція А. Дж. Тойнбі. Основні етапи розвитку цивілізацій. Закон «виклику» та «відповіді». Поняття та функції «творчої меншості». Причини занепаду цивілізацій. Проблема «внутрішнього» та «зовнішнього» пролетаріату. Цінності світових релігій як запорука існування цивілізацій.

Тема 3. Спроби поєднання культурологічного та економічного підходів.

Критика марксистського підходу до історії людства. Соціально-психологічний чинник у розвитку суспільства. Проблема соціально-психологічних збудників у діяльності людини. Основні фази розвитку суспільства. Причини переходу спільноти від однієї фази до іншої. Роль змін у соціальній психології, економіці, технологіях озброєння у процесі зміни фаз. Етапи виникнення цивілізацій – первісна, первісно-громадська фази та фаза ранньої давнини. Початок процесу урбанізації, виникнення держави, апарату примусу, соціальної диференціації суспільства. Причини переходу до фази імперської давнини. Виникнення світових релігій як опозиційних етичних вчень. Специфіка ранніх імперій. Відокремлення наукового знання як неемоційної форми пізнання. Взаємини ранніх імперій та кочового світу. Технологічні, культурні та соціально-психологічні причини занепаду ранніх цивілізацій. Розвиток суспільств упродовж п'ятої та шостої фаз. Перетворення опозиційних релігійних вчень на панівні та догматичні. Поява альтернативного способу мислення. Переворот у технології озброєнь. Поява вогнепальної зброї та занепад ролі дворянства як носія військової функції. Проблема перетворення середньовічних монархій на абсолютистські та формування національних держав. Поява альтернативних ідеологій та національної самосвідомості. Причини нерівномірності розвитку цивілізацій упродовж п'ятої та шостої фаз. Експансія Західної цивілізації. Діагностичні ознаки суспільств сьомої фази. Панування альтернативних нерелігійних ідеологій. Революції як форми розв'язання соціальних протиріч. Перетворення природничих наук на продуктивну силу. Остаточний колоніальний розподіл світу як фактор нерівномірності сучасного розвитку цивілізацій. Причини переходу до восьмої фази. Сучасні цивілізації та їх співвідношення. Учення про права людини як основна сучасна нерелігійна ідеологія. Винахід ядерної зброї та поява нових типів соціального дискомфорту.

Тема 4. Загальна історія та сьогодення цивілізацій.

Природа цивілізацій. Історія людства як історія цивілізацій. Цивілізація як найвищий рівень ідентифікації. Основні фактори, що формують природу цивілізацій. Проблема світової цивілізації та розуміння світової спільноти як сукупності цивілізацій. Цивілізація як культурна цілісність.

Основні цивілізації сучасного світу. Синська, японська, індуїстська, ісламська, православна, західна, латиноамериканська цивілізації. Народження африканської або субсахарської цивілізації.

Взаємовідносини між цивілізаціями, основні етапи. Випадкові зустрічі цивілізацій до періоду Великих географічних відкриттів. Виникнення міжцивілізаційних зв'язків. Піднесення Заходу та початок безперервного односпрямованого впливу західної цивілізації. Основні чинники підкорення Заходом інших цивілізацій. Перевага в організованому насильстві як основна причина домінування західної цивілізації.

Сучасна поліцивілізаційна система, причини її формування. Зміна внутрішньо цивілізаційного протистояння між цивілізаційним. Розколи між цивілізаціями. Відмова від європоцентризму. Трансформаційні процеси у західній цивілізації, визначення сучасних кордонів Заходу. Західна цивілізація як цивілізація з двома центрами. Розширення західної цивілізації. Сучасна православна цивілізація. Православна цивілізаційна група. Україна у цивілізаційному вимірі. Цивілізаційні злами на українських теренах.

Синська цивілізація. Сучасний Китай та його цивілізаційна група – «Сфера спільного розквіту». Цивілізаційні перспективи синської цивілізації. Китай як центр китайської культури та провідна економічна країна Східної Азії. Проблема китайської ідентичності, «перевірка дзеркалом». «Бамбукова мережа» взаємин усередині китайської цивілізації. Зростання економічної могутності як ключовий фактор сучасного розвитку синської цивілізації.

Сучасна ісламська цивілізація. Особливості структури політичної лояльності в ісламському світі. Трайбалізм та релігія як основні фактори розвитку ісламської цивілізації. Концепція «умма» як фактор ісламської ідентифікації. Особливості сучасного розвитку ісламської цивілізації: перехід від ісламської свідомості до ісламської єдності. Проблема відсутності стрижневої держави в ісламській цивілізації. Індонезія, Пакистан, Іран, Саудівська Аравія, Туреччина та Єгипет як претенденти на роль стрижневої держави ісламського світу.

Тема 5. Стрижневі держави, концентричні кола та цивілізаційний порядок.

Цивілізаційний порядок у сучасній Європі. Виникнення цивілізаційних груп. Згуртування країн, що входять до цивілізаційної групи навколо стрижневої держави. Стрижнева держава як фактор формування

цивілізаційного порядку. Функції стрижневої держави. Відсутність стрижневої держави як дестабілізуючий фактор у міжцивілізаційних відносинах.

Тема 6. Сучасне міжцивілізаційне протистояння.

Проблема західного універсалізму. Потужність західної цивілізації та практика подвійних стандартів. Прагнення незахідних цивілізацій позбутися економічного, військового та культурного панування Заходу. Антагоністичні до Заходу цивілізації – ісламська та синська. Особливості взаємовідносин західної цивілізації з православною, японською та індуїстською цивілізаціями. Латиноамериканська цивілізація як союзник Заходу.

Фактори сучасного міжцивілізаційного протистояння. Розповсюдження озброєнь та його особливості. Значення ядерної зброї як зброї стримування у сучасному світі. Принцип нерозповсюдження зброї у контексті міжцивілізаційного протистояння. Проблема демократії та прав людини у сучасному світі. Розуміння проблеми поза межами Заходу. Проблема імміграції як фактор сучасного цивілізаційного розвитку.

Міжцивілізаційні злами у сучасному світі та причини їх існування. Універсальність та культурний релятивізм, протиставлення економічних та суспільних прав правам людини, політична умовність при наданні економічної допомоги.

ОРІЄНТОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЯК ПИТАННЯ ПОТОЧНОГО ТА СЕМІНАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття цивілізації, проблема визначення.
2. Формування цивілізаційного підходу до вивчення історії людства.
О. Шпенглер.
3. Формування цивілізаційного підходу до вивчення історії людства.
А. Дж.Тойнбі.
4. Концепція всесвітньої історії І. М. Д'яконова.
5. Цивілізації у сучасному світі, природа цивілізацій.
6. Взаємовідносини між цивілізаціями в історичній ретроспективі.
7. Структура сучасних цивілізацій. Стрижневі держави, концентричні кола, цивілізаційний порядок.
8. Сучасна західна цивілізація.
9. Сучасна православна цивілізація.
10. Особливості сучасної ісламської цивілізації.
11. Сучасна синська (китайська) цивілізація.

12. Особливості цивілізаційного процесу в Африці.
13. Особливості цивілізаційного процесу в Латинській Америці.
14. Особливості японської цивілізації та менталітету японців.
15. Сінська цивілізація.
16. Західна цивілізація.
17. Православна цивілізація.
18. Буддистська цивілізація.
19. Ісламська цивілізація.
20. Проблеми ідентифікації латиноамериканської цивілізації.
21. Проблема цивілізаційних зламів.
22. Зіткнення цивілізацій у сучасному світі.

Рекомендована література

1. Альтернативные пути к цивилизации: кол. Монография / Под ред. Н. Н. Крадина, А. В. Коротаева и др. – М.: Логос, 2000. – 368 с.
2. Барг М. А. О категории «цивилизации» // Новая и новейшая история. – 1990. – № 5. – С. 14-25.
3. Барг М. А. Цивилизационный подход к истории. Дань конъюнктуре или требование к науке // Коммунист. – 1991. – № 3. – С. 27-35.
4. Барг М. А. Революцииевропейскогомасштаба в процес се перехода от феодализма к капитализму / М. А. Барг, Е. Б. Черняк // Новая и новейшаяистория. – 1988. – № 3. – С. 56-77.
5. Басовская Н.И. Цельистории – история. – М.: РГГУ, 2003.– 536 с.
6. Всемирнаяистория / Под ред. Г.Б. Поляка. – М.: ЮНИТИ, 1997.– 254 с.
7. Гумилев Л. Н. РитмыЕвразии: Эпохи и цивилизации. –М.: Экопрос,1993. – 575 с.
8. Гуревич А. Я. Теория формаций и реальность истории // Вопросы философии. – 1990. – № 11.
9. Данилов А. Глобализм, регионализм и современныйтрансформационныйпроцесс // Социс. – 1998. – № 9.
10. Долутский И. И. Всемирнаяистория 20 века. – М.: РГГУ, 2002.– 526 с.
11. Дьяконов И. М. Пути истории. От древнейшегочеловека до наших дней. – М.: КомКнига, 2007. – 384 с.
12. Емельянов Ю.В. Рождение и гибель цивилизации. –М.: Вече, 1999.– 544 с.
13. Историямировыхцивилизаций: В 2-х ч. –Тюмень: ТюмГУ, 2001.
14. Космина В. Г. Вступ до історії сучасної цивілізації: Конспект лекційного курсу: Навч. посібник. – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 76 с.

15. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: В 2 т. – М.: Институтэкономическихстратегий, 2006. – Т. 1:Теория и историяцивилизаций. – 768 с.
16. Макарова Е.И., Малышева Е.М., Петрунина О.Е. Историямировыхцивилизаций: Учеб. пособ. для семинар. занятий. М.: Унив. гуманит. лицей, 2000.
17. Моисеева Л.А. Историяцивилизаций. –Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
18. Мечников Л.И. Цивилизации и великиеисторическиереки. –М.: Издательскаягруппа «Прогресс», «Пангея», 1995. – 464 с.
19. Назаретян А. П. Цивилизационные кризисы в контексте универсальной истории: синергетика, психология и футурология. – М.: ПЭР СЭ, 2001. – 239 с.
20. Новикова Л. И. Цивилизация и культура в историческом процессе // Вопросы философии. – 1983. – № 10. – С. 15-28.
21. Островский А.В. Историяцивилизации: Учеб. М.: Изд-воМихайлова В. А., 2000.– 359 с.
22. Очерки по историимировыхцивилизаций: Учеб. пособ. –Сургут, 2000.
23. Павленко Ю. Три підходи до розуміння світового історичного процесу // Політична думка. – 1997. – № 1. – С. 151-164.
24. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник / Відп. ред. С. Кримський. – К.: Либідь, 1996. – 360 с.
25. Панова И.А., Столяров А.А. Исторический мир цивилизаций: Учеб. пособ.– Уфа: Вост. ун-т, 1998. – 236 с.
26. Панова И.А., Столяров А.А. Цивилизации: Историческиесудьбы: Учеб. пособ. –М.: МГУП, 2001.– 298 с.
27. Рейснер Л. «Цивилизации» и «формации» в обществахВостока и Запада // Азия и Африка сегодня. – 1984. – № 6. – С. 2-8.
28. Семенникова Л. И. Цивилизации в историичеловечества: Учеб. пособ.– Брянск: Курсив, 1998.– 340 с.
29. Сенилов Г.Н. Историяцивилизации: Краткий справ. –М.: Монолит, 1998.
30. Современные теориицивилизаций: Реф. сб. / Отв. ред. М. М. Наринский. – М.: ИВИ РАН,1995.
31. Сорокин П.Человек. Цивилизация. Общество/ Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
32. Сосим А.М. Всемирнаяистория. Новое и новейшеевремя. –Минск: УП Эко перспектива, 2001.– 239 с.
33. Сравнительноеизучениецивилизаций: Хрестоматия / Коллект. автор, Ерасов, Борис Сергеевич. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 556 с.

34. Тойнби А.Дж. Постигание истории / Пер. с англ. Е.Д. Жаркова; Сост. А. П. Огурцов; Вступ. ст. В.И. Уколовой. – М.: Прогресс-Культура, 1996.–736 с.
35. Тойнби А.Дж. Цивилизации перед судом истории. –М.: Прогресс-Культура,1995.– 478 с.
36. Февр Л. Цивилизация: эволюция слова и группы идей // Бои за историю / Февр, Люсьен, Бобович, А. А., Гуревич, А. Я., АН СССР. – М.: Наука, 1991.– 629 с.
37. Фергюссон А. Опыт истории гражданского общества. –М.: РОСПЭН,2000.– 389 с.
38. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
39. Хоцей А. Теория общества: В 3-х т.– Казань: РИЦ «Дом печати»,2000.
40. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Мысль, 1993. – 734 с.
41. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ: Сравнительное изучение цивилизаций / Пер. с англ. А.В.Гордона под ред. Б.С.Ерасова.. –М.: Аспект-Пресс,1999.– 416 с.
42. Яковец Ю.В. История цивилизаций. –М.: ВладДар, 1995.– 387 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який соціально-психологічний збудник є головною причиною прагнення людини до соціальних перетворень:
  - а) реакція пошуку;
  - б) прагнення позбутися психологічного дискомфорту;
  - в) прагнення до лідерства;
  - г) природна агресивність.
2. Який соціально-психологічний збудник є головною умовою виживання людини:
  - а) реакція пошуку;
  - б) прагнення позбутися психологічного дискомфорту;
  - в) прагнення до лідерства;
  - г) природна агресивність.
3. У концепції І.М. Д'яконова ранні етичні вчення мали опозиційний характер упродовж:
  - а) первісно громадської фази;
  - б) ранньої давнини;
  - в) імперської давнини;
  - г) середньовіччя.

4. Війна стає заняттям та прерогативою найвищих верств суспільства упродовж

- а) первісно громадської фази;
- б) ранньої давнини;
- в) імперської давнини;
- г) середньовіччя.

5. Характерними ознаками стабільно-абсолютистського пост середньовіччя, згідно І.М. Д'яконову, були (оберіть три правильних відповіді):

- а) перетворення етичних норм на догматичні;
- б) створення принципово нової зброї;
- в) створення альтернативних світоглядних систем;
- г) набуття абсолютними монархіями рис національних держав.

6. Які з перелічених сучасних цивілізацій є такими, що кидають виклик Заходу:

- а) синська;
- б) православна;
- в) латиноамериканська;
- г) ісламська;
- д) індуїстська.

7. Для якої цивілізації характерною є відсутність стрижневої держави:

- а) синська;
- б) православна;
- в) латиноамериканська;
- г) ісламська;
- д) індуїстська.

8. Стрижневою державою Синської цивілізації є:

- а) Тайвань;
- б) Китай;
- в) Японія;
- г) Сингапур.

9. Назвіть народи, що намагаються вийти з під впливу Синської цивілізації:

- а) тайці;
- б) уйгури;
- в) тибетці;
- г) монголи.

10. Які держави входять до концентричного кола православної цивілізації:

- а) Сербія;

- б) Білорусь;
- в) Польща;
- г) Грузія.

11. Концепція умма передбачає:

- а) нелегітимність національної держави;
- б) переважання релігійної влади над світською;
- в) переважання світської влади над релігійною;
- г) функціонування демократичних інститутів.

12. Головною перепорою для Індонезії аби стати стрижневою державою ісламської цивілізації є:

- а) географічне положення;
- б) світський характер влади;
- в) протиріччя між шіїтами і сунітами;
- г) нечисленність населення.

13. Головною перепорою для Ірану аби стати стрижневою державою ісламської цивілізації є:

- а) географічне положення;
- б) світський характер влади;
- в) протиріччя між шіїтами і сунітами;
- г) нечисленність населення.

14. У питанні розповсюдження озброєнь найбільшою мірою проявилися:

- а) православно-західні зв'язки;
- б) ісламсько-конфуціанські зв'язки;
- в) латиноамерикансько-японські зв'язки;
- г) православно-ісламські зв'язки

15. Імміграція викликає у США найбільшу протидію на рівні:

- а) Президента;
- б) Конгресса;
- в) органів місцевого самоврядування;
- г) шерифів.

16. Який соціально-психологічний збудник є головною причиною прагнення людини до пізнання оточуючого світу:

- а) реакція пошуку;
- б) прагнення позбутися психологічного дискомфорту;
- в) прагнення до лідерства;
- г) природна агресивність.

17. Який соціально-психологічний збудник проявляється у критичні моменти існування суспільства:

- а) реакція пошуку;

- б) прагнення позбутися психологічного дискомфорту;
- в) прагнення до лідерства;
- г) природна агресивність.

18. У концепції І.М. Д'яконова ранні етичні вчення мали догматичний характер упродовж:

- а) первісно громадської фази;
- б) ранньої давнини;
- в) імперської давнини;
- г) середньовіччя.

19. Хронічний психологічний дискомфорт усіх верств суспільства є ознакою:

- а) первісно громадської фази;
- б) ранньої давнини;
- в) імперської давнини;
- г) середньовіччя.

20. Головними умовами зміни історичних фаз, згідно І.М.Д'яконову, є (оберіть три правильних відповіді):

- а) зміна антропологічного типу;
- б) переворот у соціальній психології;
- в) зміна світоглядних орієнтирів;
- г) революція у технології виробництва зброї.

21. Які з перелічених сучасних цивілізацій є лояльними до Заходу:

- а) синська;
- б) православна;
- в) латиноамериканська;
- г) ісламська;
- д) індуїстська.

22. Яка з перелічених цивілізацій найближча за походженням до західної:

- а) синська;
- б) православна;
- в) латиноамериканська;
- г) ісламська;
- д) індуїстська.

23. Стрижневими державами європейської частини західної цивілізації є:

- а) Велика Британія;
- б) Франція;
- в) Німеччина;
- г) Італія.

24. Назвіть народи, що прагнуть вийти з-під впливу православної цивілізації:

- а) серби;
- б) чеченці;
- в) татари;
- г) білоруси.

25. Які держави входять до концентричного кола синської цивілізації:

- а) Тайвань;
- б) Сингапур;
- в) Індонезія;
- г) Малайзія.

26. Концепція умма передбачає:

- а) економічне об'єднання ісламських держав;
- б) створення ісламського військово-політичного блоку;
- в) розуміння ісламу як єдиного релігійно-політичного об'єднання;
- г) співробітництво між державами різних цивілізацій

27. Головною перепорою для Саудівської Аравії аби стати стрижневою державою ісламської цивілізації є:

- а) географічне положення;
- б) світський характер влади;
- в) протиріччя між шіїтами і сунітами;
- г) нечисленність населення.

28. Головною перепорою для Туреччини аби стати стрижневою державою ісламської цивілізації є:

- а) географічне положення;
- б) світський характер влади;
- в) протиріччя між шіїтами і сунітами;
- г) нечисленність населення.

29. У питанні нерозповсюдження озброєнь найбільш послідовну політику проводить цивілізація:

- а) православна;
- б) західна;
- в) латиноамериканська;
- г) ісламська.

30. Наслідком імміграції у Європі стало:

- а) інтенсифікація процесу європейської інтеграції;
- б) створення загальноєвропейських військових структур;
- в) перемоги ультра-правих партій на місцевих виборах;
- г) поширення ідей Мао Цзедуна та Кім Ір Сена.

Підписано до друку 16.04.2015 р.
Формат 60x90 1/16.
Папір друкарський Друк офсетний
Гарнітура Times. Умовн. друк.арк. 1,24. Замовлення № 083
Тираж 100 шт.

Свідоцтво про видавничу діяльність та
Розповсюдження видавничої продукції
Серія ДК № 2131 від 23.03.2005 видано Державним комітетом
Телебачення та радіомовлення України

Видавництво «Грані»
49000, м. Дніпропетровськ, вул. Чкалова, 25
Тел./факс: (056) 744-42-39, 744-38-35
www.grani.org.ua, almagrani@i.ua

Надруковано ПП Тремпольцев
49066, м. Дніпропетровськ, вул.Мирна, 21